

Проблеми розвитку соціально-трудо­вих прав та профспілкового руху в Україні

вно-правових актів; локальних нормативно-правових актів. Для досягнення проголошених цілей у нормативно-правових актах у сфері захисту трудових прав слід вибудувати комплекс організаційних механізмів, адаптуючи до українських умов позитивні приклади діяльності професійних спілок у країнах Європейського Союзу.

УДК 349.2

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЬЯТЬ І КАТЕГОРІЙ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

*Древаль Ю. Д.,
професор кафедри охорони праці
та техногенно-екологічної безпеки
Національного університету
цивільного захисту України,
д-р наук з держ. управління, професор
ORCID 0000-0002-7347-9433*

Сьогодні властиве посилення уваги до пра­цеохоронної політики, адже мова йде про належні та безпечні умови праці переважної більшості населення будь-якої країни. У цьому сенсі важливе значення має відводитися і поняттям та категоріям, в яких у концентрованому вигляді відображаються певні закономірності та зв'язки заздалегідь визначеної частки суспільних відносин. Власне й наявність та належна структурованість понятійно-категоріального апарату має вважатися одним з основних показників розвиненості певної наукової галузі. Це повною мірою стосується і різних сфер пра­цеохоронної політики та трудового права в цілому.

Дослідники чи не одно­стайно зазначають, що охороні праці відводиться одне з чільних місць у системі та структурі трудового права. Багатоплановість і змістовна насиченість пра­цеохоронних відносин зумовила і те, що базовий термін «охорона праці» традиційно тлумачиться у широкому та вузькому значеннях. Проте, як також неодноразово підкреслювалося у фаховій літературі, сьогодні поки що відсутні єдині підходи до тлумачення понять і категорій у сфері охорони праці.

З-поміж багатьох споріднених понять на особливу увагу за­слуговують поняття «охорона праці», «безпека праці» та «безпека і гігієна праці». Це пояснюється як їхньою розповсюдженістю, так і смисловим навантаженням (з одного боку, «охорона», а з іншого – «безпека» у різних її проявах).

Проблеми розвитку соціально-трудоових прав та профспілкового руху в Україні

Зміст терміна «охорона праці», який розкривається у базовому Законі України «Про охорону праці», охоплює різнобічні заходи та засоби, що в сукупності правових норм спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. З цього визначення якраз і виходить, що охорона праці – це поняття інтегральне, яке включає знання різних напрямів науки і техніки (інженерних та природничих наук, наук про суспільство, гуманітарних наук, медицини тощо).

Водночас не може викликати сумнівів і те, що будь-які заходи і засоби у сфері охорони праці мають спиратися на надійний правовий фундамент. У цьому сенсі на увагу заслуговують напрацювання М. Іншина та В. Щербини, які наводять інтегральне тлумачення даного терміна. Дослідники вважають, що «охорона праці як інститут трудового права – це сукупність правових норм, які визначають систему соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці та встановлюють відповідальність за їх порушення»¹

Останнім часом поряд із зазначеним терміном широко вживається і термін «безпека праці», який поки що не має законодавчого визначення та набуває офіційного тлумачення в підзаконних актах.

Наприклад, у ДСТУ 2293:2014 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять», у якому під пунктом 4.10 зазначено: «Безпека праці – захищеність трудової діяльності людини від перевищеного прийняттого ризику»².

Нові горизонти для осмислення понятійно-категоріального апарату у зазначеній сфері соціально-трудоових відносин відкриває ознайомлення з міжнародними трудовими стандартами, першочергово з нормотворчою діяльністю Міжнародної організації праці (МОП) та Стандартом OHSAS 18001. Слід відзначити, що в документах міжнародних організацій у перекладах на українську та російську мови лише зрідка застосовується термін «охорона праці», натомість доволі часто наводиться термін «безпека і гігієна праці», чи зі зміною порядку слів – «гігієна і безпека праці» (БГП чи ГБП).

¹ Іншин М. І., Щербина В. І. Трудове право України : підручник. Харків: Діа плюс, 2014. С. 319.

² ДСТУ 2293:2014. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. URL: www.dnop.com.ua/dnaop/act26999.htm.

Проблеми розвитку соціально-трудоових прав та профспілкового руху в Україні

Власне, і Національний стандарт України ДСТУ ОHSAS 18001:2010 «Системи управління гігієною та безпекою праці» базується якраз на однойменному понятті. Так, згідно з п. 3.12 Стандарту, гігієна та безпека праці (ГБП) – це «умови та чинники, що впливають або здатні впливати на здоров'я та безпеку працівників, тимчасових працівників, персоналу підрядника, відвідувачів та будь-яких інших осіб на робочому місці»¹.

У фаховій літературі традиційно вказувалося, що поняття «охорона праці» та «безпека і гігієна праці» не слід ототожнювати. Проте, останнім часом все частіше наводяться та обґрунтовуються протилежні точки зору, що полягають у неможливості чіткого відмежування даних понять.

Загалом поділяючи цю точку зору, слід відзначити, що більшість проблем у тлумаченні зазначених понять завдячує вітчизняній традиції позначати різнобічні аспекти захисту людей праці якраз терміном «охорона праці», а також особливостям чи навіть деяким неточностям у буквальному перекладі англійського терміна «safety and health».

При цьому слід враховувати і те, що зміст та масштаби ГБП з часом змінювалися, включаючи все більше змістовних чинників та охоплюючи не лише робочі місця, але і багато інших аспектів соціально-трудоових відносин. За оцінкою МОП, ГБП в кінцевому рахунку перетворилося на глобальну проблему, включаючи галузі економічної діяльності та сферу захисту оточуючого середовища². Ми також згодні з тією точкою зору, що зміст та співвідношення англійських термінів «safety», «health», «occupational safety», «occupational health», «occupational hygiene», «safety and health at work», «occupational health and safety» та «occupational safety and health» потребують більш прискіпливої уваги.

Отже, основу понятійно-категоріального апарату у сфері працезохоронних відносин становлять поняття «охорона праці», «безпека праці» і «безпека та гігієна праці». Сьогодні в міжнародних та національних нормативно-правових актах вже надано легальне визначення кожного з наведених понять. Але, незважаючи

¹ ДСТУ ОHSAS 18001:2010. Системи управління гігієною та безпекою праці. URL: <http://www.dnaop.com/html/34112/doc>.

² Нормотворческая деятельность МОТ в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере. Женева: МБТ, 2003. URL: <https://www.ilo.org/public/russian/standards/relm/ilc/ilc91/pdf/rep-vi.pdf>

Проблеми розвитку соціально-трудових прав та профспілкового руху в Україні

на це, поки що залишаються відкритими питання щодо їхньої сутності та співвідношення. На основі ж узагальнення різних концепцій та точок зору можна визначити наступний логічно-структурний зв'язок: поняття «охорона праці» у вузькому значенні узгоджується чи навіть ототожнюється з поняттям «безпека праці», поняття «безпека і гігієна праці» узгоджується чи навіть ототожнюється з поняттям «охорона праці» у широкому значенні.

Проте враховуючи, що якраз поняття «охорона праці» роздумачено в спеціальному законі і широко застосовується у вітчизняній працезохоронній практиці, пріоритет слід віддати саме цьому поняттю. І, очевидно, якраз ця обставина першочергово має враховуватися під час подальшого опрацювання та вдосконалення понятійно-категоріального апарату у сфері охорони праці.

УДК 331.526(477)

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ТІНЬОВА ЗАЙНЯТІСТЬ В УКРАЇНІ

Зозуля І. В.,

*професор кафедри правоохоронної
діяльності та поліцієстики
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
д-р юрид. наук, професор
ORCID 0000-0002-3507-0012*

Овдієнко Д. В.,

*магістр навчальної групи
Ф-6-ПДдб-19-2м
Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0002-2569-0808*

Ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод закріплює у статті 4 заборону рабства і примусової праці¹. Низку прав людини та принципів, пов'язаних із працею, передбачено поло-

¹ Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_004.